

МИША БУРКОВИЋ*
Институт за европске студије
Београд

УДК 327(4):327(5) GUMILJEV
Монографска студија
Примљен: 22.01.2014
Одобрен: 05.02.2014

ЛАВ ГУМИЉЕВ И САВРЕМЕНО ЕВРОАЗИЈСТВО**

Сажетак: Аутор у овом раду представља основе учења Лава Гумиљева. Најпре се износи релевантност Гумиљева за савремене пројекте евроазијских интеграција. Следи његова кратка биографија и поређење његовог учења са идејама раних евроазијца. Затим се износи његов допринос традицији руских теоретичара који се опиру хегемонији запада и завршава се прегледом његове савремене рецепције и утицаја. Аутор даје и кратак осврт на релевантност идеје евроазијских интеграција за српски народ

Кључне речи: Лав Гумиљев, евроазијство, евроазијци, етнос, евроазијска унија

Евроазијство након скоро целог века од свог формалног настанка, из теорије прелази у праксу. Програм на основу ког је Владимир Владимирович Путин освојио свој трећи мандат почетком 2012 садржао је експлицитно заговарање реализације Евроазијске уније. Овај пројекат није остао само на нивоу програма, већ је започета и његова реализација. Према постојећим плановима већ 2015 године ЕА унија би требало да заживи на простору Русије, Белорусије и Казахстана који су већ ступили у царински савез. Постоје најаве да би и Киргистан и Таџикистан могли да са прикључе у међувремену, а Украјина је добила статус посматрача при постојећем царинском савезу. ОДКБ као пратећа безбедносна структура такође доживљава солидну трансформацију као водећи

* mdjurkov@gmail.com

** Чланак је настао као део пројекта 179014 који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја републике Србије.

систем колективне безбедности на постсовјетском простору, што је верификовано и његовим озваничењем у Уједињеним нацијама.

Но све ово је један пројекат који доста обећава, али се заправо налази у иницијалној фази развоја. Постоје бројне препреке које се постављају пред реализацијом. Највећи је свакако оштро противљење ривалских сила и колективних система као што су НАТО, ЕУ и Сједињене државе.¹ Други се може наћи у бројним отвореним питањима, нестабилности потенцијалних чланова и недовољном степену поверења између држава које би требало да се удружују. Коначно, трећи ниво проблематике повезан је са чињеницом да постоје различите, понекад директно конкурентне идеје евроазијства и да и сами актери понекад полазе од различитих претпоставки и различитих циљева. Није јасно да ли ЕА савез треба да буде допуна ЕУ, или је он њој конкурентан; да ли је он супститут за обнову Совјетског Савеза или се базира на другачијим вредносним полазиштима; да ли је он фасада за обнову руске империје и привлачење мањих држава у зону руских интереса, или је заснован на кооперацији и интересу свих потенцијалних актера; како се гледа на чињеницу да и Турска има своју визију евроазијства...

Због свега тога је потребно истражити и постојеће теоријске моделе развоја евроазијства како би се знало који од њих се узима као полазна основа за изградњу Евроазијске уније. Овом приликом изабрали смо концепцију коју је у другој половини двадесетог века изградио Лав Николајевич Гумиљев.

Овај аутор је код нас врло мало познат, преведена је само једна књига и тек један чланак написан о њему.² Не постоји чак ни прегледни чланак који би га представио српској и балканској публици. Ради се међутим о важном и интересантном мисаоном подухвату, као и занимљивој личној историји. За теоријску историју евроазијства он је веома важан као први покушај изградње заокруженог евроазијског пројекта на територији саме Русије, у време постојања Совјетског Савеза и као неко ко је претеча бурног и разгранатог развоја нео-евроазијских изучавања и нацрта политичке заједнице.

Лав Гумиљев се данас често помиње због:

1. Тезе да се Русија може очувати само као евроазијска земља.
2. Чињенице да је неколико пута цитиран од стране председника Путина као важна интелектуална карика и смерница за посао обнове и консолидације

¹ Често навођена изјава госпође Клинтон од 6. децембра 2012. о томе да ће САД на све могуће начине покушати да спрече обнову Совјетског Савеза преко Евроазијске уније је парадигматична.

² Видети Грчић, 2010.

јединства евроазијског простора. Чак и чувена Путинова теза да је пропаст Совјетског Савеза велика трагедија за руски народ, може се директно повезати са интелектуалним наслеђем Гумиљева.

3. Поједностављене, али све раширеније интерпретације синтезе две основне компоненте његовог учења о етносу на основу којих се тврди да је Путин носилац и покретач нове пасионираности која води ка обнови евроазијског супер-етноса и обједињавања евроазијског простора.

Биографија

Књиге Лава Гумиљева постале су после његове смрти прави бестселери у Русији, веома су цитиране и тумачене. Постоји низ портала који се баве пропагирањем и ширењем његове мисли, а универзитет у Астањи добио је његово име. Ова постхумна слава у супротности је са његовим доста тешким животом. Лав Николајевич је дете двоје великих руских песника, Николаја Гумиљева, кога је Чека ликвидирала кад му је било само девет година и Ане Ахматове. Између осталог и због свог порекла у периоду 1938-1956 провео је четрнаест година у гулазима и цео живот је био под неком врстом посебног надзора.³ Због тог положаја његово образовање је било испрекидано и доста атипично будући да је гулаг напустио са 44 године. У суштини сам је дефинисао теме и области које је изучавао и на којима је стицао образовање.

По изласку на слободу запослио се у музеју Ермитаж где је деловао под окриљем Михаила Артамонова кога ће наводити као свог ментора. Током педесетих и шездестих са њим је ишао на неколико археолошких експедиција где се истраживало наслеђе степских народа. У исто време завршавао је школске обавезе и докторат о старотуранским народима је одбранио 1962, у својој педесетој години. Од 1960. почео је да предаје на Лењинградском универзитету стичући значајну публику. Касније је прешо да ради на Географски институт где је одбранио још једну докторску тезу, и почео је да објављује своје радове што је чинио до своје смрти 1992.

Већи део совјетског периода провео је на маргинама, а совјетски научници су га или игнорисали или су са ниподаштавањем говорили о његовом раду. Ларуелова га одређује као ексцентрика који је за себе говорио да је геније, а чије су књиге читане између осталог и као суб-

³ Лав је често опутживао мајку да се није довољно заузела за њега код Стаљина. Познато је да је она написала чувену оду Стаљину како би спасила сина и себе од хапшења. Она је остала на слободи, али син није. Сва ова дешавања довела су до њеног чувеног Реквиема.

ститут за дела емиграната, оснивача евроазијства која нису била доступна у СССР.⁴ Библиографија његових радова прелази 230 наслова. Уз то треба додати и преводе песама, његову поезију, редакторске послове итд.

Укратко, његова интелектуална биографија и лична генеза асоцирају на положај моста. Лав Гумиљев представља неку врсту моста између:

- а) Оригиналног евроазијства *очева оснивача* и неоевроазијства које буја после распада Совјетског Савеза. У том контексту посебно се истиче његова веза и преписка са Петром Савицким.
- б) Велике империјалне Русије са њеном високом културом и савремене Русије која обнавља тај империјални етос.

Однос према оснивачима Евроазијства

Евроазијски покрет настао је у изгнанству почетком двадесетих година и имао је врло занимљиву, бурну и дисперзирану историју током две деценије између ратова.⁵ У његов развој укључиле су се и совјетске обвештајне и безбедносне структуре, а било је покушаја друге генерације евроазијца, посебно француске калмарске групе да се са СССР-ом успостави ближа сарадња, па су се неки од њих вратили у земљу. У самом СССР-у ова идеологија била је прокажена и забрањена као непријатељска, белогардејска, реакционарна и чак фашистичка.⁶

За нас је овде веома занимљива директна веза Лава Гумиљева са једним од оснивача евроазијског покрета Петром Савицким. Савицки је после подела унутар покрета остао нека врста баштиника аутентичне, изворне традиције евроазијства лоцирајући се у Прагу и настављајући свој рад све до 1945. када га након уласка совјетске армије органи безбедности хапсе, враћају у СССР и шаљу на осмогодишњу робију због контрареволуционарног деловања. После изласка са робије и рехабилитације 1956, Савицки је добио дозволу да напусти СССР и вратио се у Праг, где је живео све до своје смрти 1968.

У исто време започели су и контакти између Гумиљева и Савицког. Отпочели су преписку која је трајала свих дванаест (56 - 68) година

⁴ О његовом животу погледати С. Б. Лавров, *Лев Гумиљев. Судба и идеи*, М.: Сварог и К., 2000, доступна на страници <http://gumilevica.kulichki.net/LSB/lsl1.html>

⁵ Детаљно погледати у Суботић, 2004.

⁶ Овај комунистички манир веома је популаран код бројних савремених западних истраживача који пишу о евроазијству, али и код руских аутора проевропске оријентације.

и њихова кореспонденција обухвата стотине писама. О томе би иначе ускоро требало да се појаве посебне студије. На основу ове сарадње и преписке изграђена је нарација о Гумиљеву као настављачу евроазијства, или како су настављачи говорили о „последњем евроазијцу“. Дакле о неком ко је наводно прихватио штафету и пренео је на следеће генерације.

Увид у његов рад и њихове идеје показује међутим да је ситуација далеко сложенија и да се никако не може говорити о њему као простом и директном настављачу њиховог рада. Чињеница је на пример да Гумиљев у време писања својих радова из шездесетих и седамдесетих није имао увид у кључне текстове оснивача евроазијства нити у *Евразијски временик* и *Евразијску хронику* као најважнију периодику коју су евроазијци издавали између два рата. Он је дакле интуитивно кретао у сличном правцу више пратећи конкретна природно-научна истраживања Владимира Вернадског него што је могао да чита књиге и текстове Савицког, Трубецкоја, Сувчинског и осталих. Постоје и друге знатне разлике између његових ставова и ставова ових чувених емиграната.

Он је критиковао изворне Евроазијце због недостатака природно-научне компоненте у изградњи теорија, док је она код њега доминантна. И заиста Трубецкој, Савицки, Флоровски и Сувчински су аутори који су своје теорије градили у спекулативном маниру, полазећи од својих основних области које су везане за друштвене и хуманистичке науке (филологија, теологија, музика). Гумиљев је изградио другачију епистемологију и другачији приступ историјским истраживањима што га је много више одвело ка конкретним археолошким истраживањима и природно-научним дисциплинама. С друге стране Савицки је у њему видео управо некога ко треба да да научне доказе за њихове углавном спекулативне теорије. Ларуелова је у својим радовима често понављала тезу да је Гумиљев са својом тезом о последњем евроазијцу узупратор и да су његови настављачи изградили лажни мит о томе. Своју тезу је између осталог градила и на овим различитим епистемолошким приступима, оптужујући Гумиљева да је ригидни природнонаучни детерминиста. Фредерик Матерн⁷ даје далеко уравнотеженији приступ показујући да Гумиљев није ригидни детерминиста, да је његова идеја етноса суштински културолошка и да он у многоме следи идеју културе каква је развијена и код Трубецкоја нпр.

Епистемолошки гледано он је заиста у много већој мери детерминиста, који трага за јединством наука стављајући приоритет на природ-

⁷ Matern, 2007, стр. 20.

не науке (где смешта и географију и *етнологију* као науку о етногенези). Очеви оснивачи су много више инсистирали на слободи деловања и на хуманистичким наукама јер између осталог нису ни познавали природне науке.

Постоје свакако бројне термилошке и теоријске разлике између Гумиљева и раних евроазијаца. Он се много више бавио старотуранским народима него Монголима. Такође имао је веома негативан став према исламу за разлику од раних Евроазијаца. Сматрао да је прелазак Златне хорде на ислам пореметио јединство евроазијског простора. Генерално, он даје много већу вредност конзервативним снагама православног хришћанства него што је то уобичајено код раних Евроазијаца.

Док је рано евроазијство радикално увело геополитички моменат у руску теорију и инсистирало на значају специфичног географског простора, Гумиљев иде још даље у схватању елемената који утичу на фомирање специфичног етноса, културе и односа на одређеном простору – пре свега на подручју Евроазије. Простор је код њега само једна од детерминаната: ту су и биологија, хемија, физика и *космос* – схваћен на трагу Владимира Вернадског.

Конечно Гумиљев има потпуно супротну теорију о пореклу и значају Хазара у односу на ране евроазијце. Овај аспект његовог рада изграђен на трагу Артамонова обично се карактерише као веома контроверзан, а на основу тога неки аутори су спремни и да га оптуже за антисемитизам. Рани Евроазијци су Хазаре у потпуности укључивали у евроазијски простор и ту чињеницу користили да демонстрирају како Јевреји припадају источној, а не западној цивилизацији. Гумиљев међутим око случаја Хазара гради своју идеју *химере* – тезу да је спајање етноса неприродно и да се оно увек заврши тако што мањина овлада већином и наметне јој фаталне вредности које разоре заједницу. Јевреји су по њему одговорни за космополитизам који подрива интерну снагу и свест етноса. Они су деловали као нека врста паразита који се настанио у организму Хазара и који га је постепено конзумирао и уништио.

Због свега наведеног и данас су отворене контроверзе и дебате у погледу тога у којој мери се Гумиљев може смештати у Евроазијски покрет. Уз све очигледне разлике према очевима оснивачима он се у сваком случају може сместити у покрет на основу свог огромног утицаја на нова поколења евроазијаца попут Баграмова или казахстанских аутора. Иако су Александар Панарин и Александар Дугин избегавали да се експлицитно позивају на њега, и у њиховим радовима и терминологији у одређеним фазама било је лако уочити утицај Гумиљева.

Евроазијство према Европи

Сам термин *Евроазија* односно *Руска евроазија* настао је око 1915 када је руски географ Семјенов-Тјан-Шански покушао да опише простор на коме су се Руси раширили. Но тај термин се ускоро проширио на цео простор којим се баве евроазијски теоретичари.

Током своје једновековне историје евроазијство се истовремено дефинисало и развијало као

1. Спољнополитичка и геополитичка доктрина
2. Цивилизацијска, вредносна и културна доктрина. Ова два момента су наравно, директно повезана у смислу тезе да евроазијство има специфичну судбину и нормативни оквир који га супротставља окциденту.

Код Гумилјева је све ово отишло у новом, природно-научном правцу. Многи аутори тврде да је он донео нову *етницистичку* хипотезу у Евроазијски покрет. Евроазија по тој тези постаје оквир за развој етноса и посебног евроазијског суперетноса који је цивилизацијски и вредносно одвојен од окцидентна и других цивилизација.

У сваком случају, упркос различитој епистемологији, терминологији и научном апарату, може се лако утврдити да Гумилев следи нормативну основу коју су рани евроазијци изградили, и коју су великим делом наследили од Данилевског и Леонтјева.⁸ И Гумилев дакле следи традицију отпора европској хегемонији и доминацији оличеној у идеолошкој и системској матрици према којој је Русија периферија Европе која стално покушава да наликује на свој узор и да га стигне, али у томе касни. Русија није европска земља у том идеолошком смислу који би је начинио послушним, али малолетним следбеником великог брата. Из те просветитељске перспективе гледано, она постаје неуспешни и закаснили следбеник, стално отворен за мешање и придикие.

Отуд Гумилев као и рани евроазијци жели да постави нову перспективу: Русија постаје централна земља, земља трећег пута (што у европској традицији такође има свој пандан у разним идеологијама Трећег пута). Она је део специфичног евроазијског простора који није само

⁸ Овде немамо простора за детаљну анализу сложеног односа евроазијства према славенофилском покрету из деветнаестог века. Свакако су погрешна тумачења која га у потпуности свде на наставак те традиције, али је тачно да постоје заједнички елементи пре свега кад је у питању однос према западу. Евроазијство је чини се ближе Леонтјеву него славенофилима ако се погледа однос према другим етносима који постоје на евроазијском простору. Док су славенофили инсистирали на расном повезивању словенских народа, Леонтјев је критикујући ову концепцију наглашавао захтеве империје као сложене заједнице која се не сме градити само на једној етничкој основи.

европски и не треба да следи европске моделе. Она има своју посебну традицију, своје посебно наслеђе суживота са различитим степским народима.

Из ове померене визуре ствара се другачији однос и према оријенталним елементима и специфично азијским цртама у руском караткеру и етносу. Уместо да се прихвати европска перспектива која тражи обрачун са оријенталним цртама и њихово чишћење из руске државе, долази се до истицања управо тих азијских црта као благотворних. Тврди се да оне нису нешто чега се треба стидети, већ да оне постају нешто што са европским чини јединствени амалгам, што је структурирало руску државу, и што јој је коначано помогло да се одбрани од европског империјализма.

Ова геополитичка линија размишљања карактерише посебно последњи период рада Гумиљева. Ради се о књигама *Стара Русија и велика степа*, затим *Црна легенда* (побијање европске тезе о монголском злу), и последњој *Од Руса до Русије* где се развија теза да су царистичка империја и СССР природни континуитет са некадашњим империјама насталим у стеми. Гумиљев као завештање оставља идеју да прави непријатељи Русије не долазе са Истока већ само са Запада: то су били редом балтички народи, Пољаци, Швеђани, а затим Французи, Немци, Енглези, Америкаци.

Ова геополитичка доктрина прелази и у вредносно - цивилизацијску. Тврди се да исте те црте данас чувају Русију од европске моралне и демографске декаденције (разарање породице, хомосексуализам) и само њихова обнова и истицање адекватног система вредности може да спасе Русију од европског таласа пропадања.

Гумиљев је био радикални противник западног универзализма у коме је видео оруђе хегемоније, и у том смислу је настављач Данилевског и тезе о различитим цивилизацијским типовима. Код њега је у пуној мери видљива подршка конзервативним начелима: ендогамија, заштита породичног живота са поштовањем старијих, друштва (значај затвореног етноса), културе (поштовање религиозних институција) и политике (прихватање постојеће власти) јесу неопходни за опстајање и развој сваког етноса који еволуира и настоји да преживи.

Гумиљев и посебна теорија етноса

Упркос његовим бројним историјским, политиколошким и другим радовима, име Лава Гумиљева најчешће се помиње у контексту његове

сложене теорије етноса. Она је најдетаљније развијена у његовом докторском раду *Етногенеза и биосфера земље* који је од 2005 доступан и на српском језику.⁹ О томе је код нас писао и Мирко Грчић па овом приликом нећемо износити детаљну анализу ове теорије. Међутим непоходно је разумети њен контекст.

По Гумиљеву кључна два момента у овој теорији су *етнос* и *пасионираност*. Енергија биосфере се пројављује кроз пасионираност која се јавља код изузетних људи, вођа које су способне да ту енергију усмере у подизање снаге етноса. Пасионираност доприноси успону етноса и са њеним нестанком пада и сам етнос.

Евидентно је да се овде ради о органицистичкој теорији која прилази заједници као целини и покушава да нађе елементе који ту целину држе на окупу.

Етнос се овде посматра као биосоцијални систем, а не чисто политички ентитет.¹⁰

Ова сложена концепција постаје веома занимљива у опреци са европским помодним идејам о свемогућности конструкционизма, по којима се нације наводно рађају ни из чега као арбитрарне пројекције. Ово је јака критика теорија и модела који друштво индетерминистички одвајају од сваког утицаја природе, биологије и природних начела генерално. Ова теорија је настала као опозитна званичним стаљинистичким теоријама нације, но нови живот и квалитет добија због доминације неомарксистичких концепција нације на западу. Његова примордијалистичка теорија данас се супротставља и новим западним идејама које нацију и етнос доживљавају као превише лако променљиву категорију.

Рецепција и утицај

Утицај и значај Лава Гумиљева расте крајем осамдесетих и почетком деведесетих због очигледног распада тадашње форме империје. Од човека који је читав свој академски живот провео на маргинама научне заједнице, Лав Гумиљев је у свега неколико година постао прави интелектуални суперстар на постсовјетском простору. Постоје логични разлози за то. Његова теорија давала је наду да се империјални модел неће расточити у низ малих држава нација, већ да ће се простор и евроазијски суперетнос по природи обновити ако се роди нова пасионираност.

⁹ Гумиљев, 2005

¹⁰ Видети како Матерн представља разлике између овог концепта етноса и Смитовог концепта *етние*. Матерн, исто, стр. 14.

Он је такође постао интересантан због тезе да су Татари део евроазијског руског идентитета и да је ширење на исток било логично и природно. Из те перспективе свака сецесија и фрагментација евроазијског простора се осуђује и сматра неприродном. Теорија у овом случају делује као нека врста сеизмологије у време распадања последње форме империје: са тачном прогнозом могу се предвидети опасности и бар донекле избећи процеси пропадања

Двојица руских аутора су покушали да разлоге његове популарности изнесу на следећи начин: „Гумиљев је утврдио и учврстио природне и историјске услове за рађање евроазијског суперетноса; демонстрирао је органски карактер његовог јединства које се гради из различитости; описао је фазе у његовом развоју... довео је целу социјалну филозофију и евроазијство до логичних закључака.“¹¹

На крају занимљиво је да из његових радова не следи теза о нужној руској доминацији евроазијским суперетносом и империјалним простором. Два основа суперетноса су руски и степски. Он је стога критикован већ седамдесетих и осамдесетих од стране једног броја руских националиста (Рибаков, Чивиликин, Кузмин) због наводне туркофилије и русофобије. Отуд занимање и Казахстанаца и других постсовјетских етноса који сматрају да и они могу да утичу на обнову овог простора или чак и да је носе.

Занимање за његове радове на постсовјетском простору не престаје већ две деценије, а најава практичне изградње Евроазијске уније сигурно ће повећати интереса за његовим изучавањем и на другим интелектуалним просторима.

Постскриптум: Срби и питање евроазијства

С обзиром да је чланак настао као последица дебате у којој су руски, украјински, белоруски и српски научници разматрали различите аспекте евроазијских интеграција, осећам потребу да на крају кажем неколико речи о релевантности ове теме за српски народ.

Последњих пар година низ озбиљних руских научника или државних службеника гостовало је на овим просторима представљајући пројекат евроазијских интеграција и експлицитно нудећи ову опцију као неку врсту реалне алтернативе за српски народ према евро-атлантским

¹¹ *Водолагин А. В., Данилов С. И., Метафизическая ось евразийства*, Тверь, 1994, стр. 84. Наведено и код Laguelle, 2008, стр. 50.

интеграцијама у које Србија и српски народ све више улазе. Игор Панарин је више пута поновио да би Београд могао да буде један од четири центра будуће Евроазијске уније. Из српске садашње перспективе поставља се међутим питање колико је евроазијски политички и безбедносни пројекат за нас заиста реалан.

1. Србија и простори на којима живи српски народ физички су одвојени од простора потенцијалне евроазијске уније неком врстом санитарног кордона који су пре свега Американци направили увођењем Румуније и Бугарске у НАТО, а затим и Европску унију. Из Београда се види да Русија има великих проблема у односима са Украјином и после смене антируског режима Јушченка и Јулије Тимошенко. Питање је у којој мери је Украјина спремна да постане део ЕА уније или ОДКБ система, а по општим оценама са њом би овај пројекат постао много приовлачнији и за остале постсовјетске државе. Без ње остали ће имати велики страх од руске хегемоније.

За нас је још важније питање Румуније и Бугарске. Трауматично искуство из 1999 када су ове две земље одбиле да дају дозволу руским снагама за прелет ка Космету показало је колико је Србија физички одвојена и без коридора ка Русији односно будућем евроазијском простору. Стога реалност говори да ЕА пројекат за Србију може постати релевантан тек ако Бугарска, која је данас интегрисана у систем НАТО-а, крене у другом правцу.

2. Иако руски званичници и научници често понављају да је на Србима да одаберу шта желе и где хоће да се усмере, реалност говори нешто другачије. Србија и готово све српске земље су данас под различитим видовима и нивоима окупације, а онај ко је под окупацијом није способан сам да бира, већ му и власт и изборе намећу они који га под том окупацијом држе. Под окупацијом Србија и српски простори све више клизе у правцу евроатлантизма и латинизације идентитета. Као што је познато немачки услов за Србију је не само одрицање од својих територија, већ и „промена свести“ што је један широк, малициозан и за Србију самоубилачки концепт. Срби данас свакодневно на микронивоима воде рат за одбрану свог идентитета док им окупатори натурају геј параде и промену законодавства која разара породицу и традиционалан систем вредности. Без озбиљне руске помоћи у погледу развоја меке моћи и озбиљне борбе против окупације Срби ће све више тонати у евроатлантизам и као вредносни систем и одаљавати се од Русије и било каквог алтернативног пројекта. Зато је та помоћ и сарадња са овдашњим суверенистима заиста ургентна.

Литература:

1. Bassin, M. (2008), „Eurasianism ‘Classical’ and ‘Neo’: Lines of Continuity“, у Tetsuo Mochizuki, Hokkaidō Daigaku, Surabu Kenkyū Sentā (ур), Beyond the Empire: Images of Russia in the Eurasian Cultural Context, Slavic Research Center, Hokkaido University, стр. 279-294.
2. Водолагин А. В, Данилов С. И, (1994), *Метафизическая ось евразийства*, Тверь
3. Grčić, M, (2010), „Концепција ritmova etnogeneze L. Gumiljeva“, *Demografija*, knj. 7, str. 27-43.
4. Гумилев, Л, (1993), *Ритмы Евразии: эпохи и цивилизации*, Экопрос,
5. Гумилев, Л, (2005), *Этногенеза и биосфера земље*, ЦИД, Подгорица
6. Лавров, С, Б, (2000), *Лев Гумилев. Судьба и идеи*, М.: Сварог и К., <http://gumilevica.kulichki.net/LSB/lb1.html>
7. Laruelle, M, (2008), *Russian Eurasianism: An Ideology of Empire*, Woodrow Wilson International Center for Scholars
8. Ларюэль, М, (2009), „Опыт сравнительного анализа теории этноса Льва Гумилева и западных новых правых доктрин“, Форум новейшей восточноевропейской истории и культуры - Русское издание
9. № 1, 2009 - <http://www1.ku-eichstaett.de/ZIMOS/forum/inhaltruss11.html>, стр. 189 – 200.
10. Леонтјев, К, (2005), *Византизм и словенство*, Логос, Београд
11. Makarov, V. G, (2008), „*Rex Rossica: The History of the Eurasianist Movement and the Fate of the Eurasianists*“, *Russian Studies in Philosophy*, 47(1), стр. 40-63.
12. Matern, F, (2007), *The discourse of civilization in the works of Russia’s New Eurasianists: Lev Gumilev and Alexander Panarin*, Post-Communist Studies Programme Research Paper, 002, <http://yorkspace.library.yorku.ca/xmlui/bitstream/handle/10315/1375/YCI0043.pdf?sequence=1>
13. Рыбаков Б.А, (1971), «О преодолении самообмана», *Вопросы истории*, №3, стр. 153-159, http://scepsis.ru/library/id_69.html
14. Степић, М, (2013), *Геополитика неоевроазијства*, Институт за политичке студије, Београд
15. Subotić, M, (2004), *Put Rusije: evroazijsko stanovište*, Plato, Beograd
16. Шнирельман В, (2006), «Лев Гумилев: от 'пассионарного напряжения' до 'несовместимости культур' », *Этнографическое обозрение*, №3, стр. 8-21.
17. Filatov, V, (2003), *A Vision of History by L. N. Gumilev*, Ph.D thesis, University of Adelaide
19. Янов А.Л, (1992), «Учение Льва Гумилёва», *Свободная мысль*, №17, стр. 104-116., http://scepsis.ru/library/id_837.html

LEV GUMILEV AND CONTEMPORARY EUROASIANISM

Summary: In this paper author presents the basic teachings of Lev Gumilev. First, he displays relevance of Gumilev for contemporary projects of Eurasian integration. It is followed with his brief biography and comparison of his teachings with ideas of early Eurasians. Then author discusses his contribution to the tradition of Russian scholars who oppose the hegemony of the West, and ends with an overview of its contemporary reception and influence. Finally he gives a brief overview of the relevance of the idea of Eurasian integration for Serbian people

Key words: Lev Gumilev, Eurasianism, Eurasians, ethnos, Euroasian Union